

Skaidras naudas darījumi tiks ierobežoti vēl vairāk. Kā tas ietekmēs, piemēram, auto un nekustamo īpašumu tirgu?

3. martā 21:01

Ieva Kalderauska, LNT TOP 10

<https://skaties.lv/zinas/bizness/ekonomika/finanses/skaidras-naudas-darijumi-tiks-ierobezoti-vel-vairak-ka-tas-ietekmes-piemeram-auto-un-nekustamo-ipasumu-tirgu/>

Cilpu, kas uzņemta kaklā skaidrajai naudai, valdība lēmusi savilkt vēl ciešāk – ar jaunajiem ierobežojumiem daudziem patīkamā naudas zīmju skaitīšana mūsu ikdienā kļūs arvien retāka. LNT Ziņas skaidroja, kā mēs pirksim un pārdosim automašīnas un vasarnīcas un kam par jaunajiem nosacījumiem jāuztraucas visvairāk? Kā darbosies skaidras naudas ierobežošanas plāns, un kā tas tiks samērots ar privātumu un tiesībām brīvi izvēlēties darījumu kārtošanas veidu?

Latvijā arī četrus gadus pēc visnotaļ drošā eiro ieviešanas un neraugoties uz attīstītiem banku pakalpojumiem, milzīgos apjomos apgrozās skaidra nauda. Latvijas Banka pēdējo reizi 2014. gadā bija noskaidrojusi, ka mazumtirdzniecībā un pakalpojumu nozarēs no 900,7 miljoniem maksājumu 10.3 miljardu eiro apjomā gandrīz 70% figurēja skaidra nauda 4,5 miljardu eiro apjomā jeb vidēji 7,1 eiro vienā darījumā.

Jaunāki dati būs vēlāk, bet novērojumi liecinot, ka bezskaidras naudas īpatsvars aug, taču joprojām katrs otrs maksājums veikts, izmantojot eiro banknotes vai centus. Eksperti uzskata, ka skaidra nauda, pēc būtības grūti izsekojama, ir degviela ēnu ekonomikas darbināšanai, kas Latvijā ilgstoši pārsniedz 20% no iekšzemes kopprodukta – tātad tās apmēri milzīgi – aptuveni miljards eiro. Tāpēc valsts, kurai turklāt ir nopietni draudi nokļūt “pelēkajā sarakstā” par nepietiekamu cīņu ar naudas atmazgāšanu grib būtiski ierobežot skaidras naudas apjomus – to atbalsta ēnu ekonomikas pētnieks.

“Skaidras naudas ierobežošana daudziem uzņēmējiem un iedzīvotājiem kopumā protams, nepatiks, tomēr tas var izrādīties efektīvs līdzeklis ēnu ekonomikas mazināšanai,” saka “SSE Rīga” asociētais profesors Arnis Sauka.

Lai gan skaidra nauda pati par sevi nav slikta un to iecienījuši arī bagāto Eiropas valstu iedzīvotāji, tomēr notiekošais pasaulē, tai skaitā terorisms, milzīgie naudas atmazgāšanas apjomi situāciju ir pakāpeniski maina.

“Ilgtermiņā jātiecas uz pēc iespējas ātru skaidras naudas izskaušanu un katra darījuma izsekošanu. Ļoti daudzi cilvēki runā par privātumu un par brīvību, bet es domāju, ka šādas

kategorijas drīz vien būs jāaizmirst. Laiks, kad bija privātums un bija Šveices banku konfidencialitātes pārsvars pār visu pārējo, ir beidzies,” uzskata Advokātu biroja “Sorainen” partneris, zvērināts advokāts Jānis Taukačs.

Ja vēl var saprast skaidras naudas lietošanu pārtikas vai apģērbu iegādē, tad ministriju un arī Valsts ieņēmumu dienestu (VID) satrauc, ka Latvijā strauji aug fizisku personu veikti lielāka apjoma darījumi, kurus deklarē uzņēmumi – pērn 14 000 privātpersonas (2016. gadā – 9000 personas) bija deklarējušas darījumus par 68 miljoniem eiro (2016. gadā 49 miljoni eiro).

VID dati liecina, ka pērn šādi pirkti vieglie auto, ceļojumi, pulksteņi, dārgas rotaslietas, maksāta arī īre, visticamāk, dārgās mājās vai ekskluzīvos dzīvokļos. Šie darījumi apliecina, ka fizisku personu rokās ir pietiekams skaidras naudas apjoms, kur daļa, iespējams, ir šaubīga, uzskata ministrijas pārstāve.

“Ne vienmēr zināms šīs te skaidrās naudas izcelsmes avots, bieži vien var gadīties, ka tas ir arī aplokšņu algas rezultātā,” norāda Finanšu ministrijas valsts sekretāra vietniece Jana Salmiņa.

Likums Latvijā ļauj privātpersonai veikt skaidras naudas darījumus līdz 7200 eiro, tomēr ministrija rosināja un valdība jau atbalstīja atļauto latīņu pazemināt līdz 3000 eiro.

“Var dažādi runāt par ēnu ekonomiku, kas to veicina un kā no viņas iziet, bet skaidras naudas apriti ierobežot, tas ir Latvijai būtisks solis. Tā ir slimība, kuru jāārstē. Protams, ne visas zāles ir saldas, šīs nebūs saldas zāles, bet viņas būs jānorij, neko nevar darīt,” norāda Sauka.

Un pavisam rūgtas zāles šobrīd izrakstītas divām nozarēm. Politikā plāno būtiski ierobežot skaidras naudas darījumus auto tirdzniecības jomā, no patlaban atļautajiem 7200 eiro līdz 1500 eiro, par tādu naudu var iegādāties 18 gadus vecu mašīnu.

Lietotu auto tirgū ap 90% darījumu notiek skaidrā naudā un daži uzrunātie tirgotāji vēl līdz galam nav apjautuši jaunus spēles nosacījumus. Tikmēr lietotu auto tirgotāju pārstāvis prognozē, ka ierobežojumi var veicināt nelegālas skaidras naudas plūsma palielināšanos.

“Pirmo reizi izdzirdot šos te ierobežojumus, man bija pilnīga “deja vu” sajūta, ka mēs jau tur vienreiz bijām, tie bijām. Tie bija 70-80. gadi, padomju laikā, kad bija divas paralēlās norēķinu shēmas, bija oficiālā un bija tas, ko deva uz rokas. Es baidos, ka ieguvums no visa tā varētu būt gaužām ierobežots,” atzīst Latvijas Lietoto automobiļu tirgotāju asociācijas prezidents Uģis Vītols.

Auto pārdevējs uzskata, ka ierindas cilvēks būs cietējs un prognozē, ka pieaugs auto pirkšanas darījumu skaita kaimiņvalstīs, jo sevišķi Lietuvā, kur nav skaidras naudas darījumiem ierobežojumu. “Pieļauju, ka shēmošana nebeigsies,” viņš saka un atbildīgos aicina paraudzīties uz situāciju nevis no kabineta, bet ielas situācijas.

“Es domāju, ka tirgus tukšs nepaliks, un ka kaut kādi mēģinājumi. Pieļauju, ka varētu būt un manuprāt, ka tieši tas ir tas, kas varētu apgrūtināt kaut kādas izkontrolēšanas iespējas un beigās gala patērētājs būs cietējs, ja no šāda tirgotāja kaut ko pirks,” saka Vītols.

Auto plača "Maksauto" pārstāvis gan LNT TOP10 telefonsarunā atzina, ka viņi pielāgosies jauniem noteikumiem un problēmas neredz. Valsts ieņēmumu dienestā neprognozē lietotu auto tirdzniecības samazināšanos, bet gan tirgus sakārtošanos.

1. "Ja cilvēkam vēlme par savu godīgi nopelnītu naudu, par kuru nomaksāti nodokļi, nopirkt automašīnu, tad viņam nebūs nekādu ierobežojumi. To varēs darīt, izmantojot bezskaidru naudu. Ja nauda ir nelegāla, vai aplokšņu alga, tad viņam jānodeklarē, jāsamaksā pašam nodokļi un tad viņš var pirkt automašīnu."

Finanšu ministrija nosacījumu maiņu pamato ar vēlmi ierobežotu uzņēmēju vēlmi apiet Pievienotās vērtības nodokļa likuma normas un tādējādi izvairīties no nodokļa nomaksas, kā arī pasargāt no riskiem fiziskas personas, kas neapdomīgi iesaistās auto shēmās. Par tādām VID tagad informāciju gūst klātienē atrodoties Ceļu satiksmes drošības direkcijā.

"Fiziskas personas ir skaidrojušas, viņi pateikuši godīgi, ka viņi par mazu samaksu ir pateikuši, ka tādi darījumi, ka viņi paši šīs automašīnas pirkuši, ka paši pirkuši skaidrā naudā un attiecīgi reģistrējuši sākotnēji uz sevi un pēc tam par labu konkrētai personai, kurai bija jāpārdod saka Finanšu ministrijas valsts sekretāra vietniece.

Atklājies, daudzi cilvēki nemaz nezina par ierobežojumiem skaidrai naudai – VID pērn pieņēma vairākus desmitus cilvēku, kuriem tāpēc draud nepatīkams sods – 15% no darījuma apjoma. Auto asociācijas vadītājs skaidro – shēmas ir auto tirdzniecības ikdiens – tādas tiek veidotas ar mērķi noslēpt patieso auto pārdevēju un auto vērtību. Bet bezskaidras naudas gadījumā arī šādiem pārdevējiem būs jāparāda auto izcelsme un patiesā auto vērtība.

"Es nesaredzu problēmu pircējam, es saredzu problēmu pārdevējam. Tiesa, pat pēc skaidras naudas ierobežošanas negodīgi auto pārdevēji var lūgt auto pircēju uzrādīt mazāku auto vērtību un norēķinus skaidrā naudā, piesolot lētākas cenas," saka "Auto asociācijas" prezidents Andris Kulbergs.

"Jums ir jāpastāv uz savām tiesībām, tātad pēc jaunās likumdošanas jebkas, kas virs 1500 eiro, būs jāveic bezskaidras naudas darījums, tātad jums ir jūsu tiesības, negribam sevi pakļaut juridiskam riskam. Būs jāizvērtē, vai šo salīdzinoši nosauktās atlaides vērtība ir riskēt ar juridisko kriminālprocesu pret jums vērstu vai nē," turpina Kulbergs.

Tikmēr nodokļu eksperts uzskata – auto tirgū vispār bija jāaizliedz skaidras naudas darījumi, jo šobrīd pastāv risks, ka tirgū parādīties daudz, uz papīra lēti auto. Eksperti atzīst – skaidras naudas ierobežošana shēmas pilnībā neizskaidīs, tomēr apgrūtinās shēmotāju ikdienu. "Un veikt darbības masveidā vairs nebūs interesanti. Darbības paliks pārāk sarežģītas un pārāk liels risks," saka Kulbergs.

VID sagaida, ka pēc skaidras naudas ierobežojumiem arī deklarētajām summām būtu jāsamazinās vismaz uz pusi Bet darījumiem jāklūst caurspīdīgākiem arī tāpēc, ka kopš pērnā gada pieejami banku dati par fizisko personu kontu apgrozījumu virs 15 000 eiro – tas ļaus izkontrolēt, vai cilvēks neslēpj patiesos ienākumus.

“Ņemot vērā visu informāciju, ko mēs saņemam no bankām, tajā skaitā par kontu apgrozījumiem tur viņi ļoti skaisti saliksies kopā mūsu risku analizē,” saka VID ģenerāldirektora vietniece nodokļu jomā Dace Pelēkā.

VID līdz šā gada 1. februārim saņēmis informāciju par aptuveni 300 000 fizisko personu kontu atlikumiem un apgrozījumu. Tai skaitā apmēram 14 fiziskām personām katrai konta apgrozījums bijis virs 10 miljoniem eiro, virs 430 personas konta apgrozījums 1 – 10 miljoniem eiro. Ir arī lielas aizdomīgas summas.

“Konta atlikums ir nulle, piemēram, divi miljoni iekšā, divi ārā, oficiāli pagaidām ienākumu nav, nekādu, kas mūsu rīcībā varētu būt, lai varētu saprast, kas tā ir par naudu, tiklīdz būs fiziskās personas būs izpildījušas pienākumu iesniegt Ienākumu deklarāciju, tad visus datus, kas mūsu rīcībā, izlaidīs caur automatizēto riska analīzi un faktiski vasaras beigās sāksim mērķtiecīgāku darbu jau ar riskantajām fiziskām personām, kur vētīsim, kas tad tā ir par naudu,” norāda VID Nodokļu kontroles pārvaldes direktore Sandra Kārkliņa-Ādmīne.

Izmantojot kontu informāciju, iecerēts kontrolēt situāciju arī nekustamā īpašuma tirgū, kurā skaidras naudas darījumus vispār plānots aizliegt. Pamatojums – īpašumus mēdz izmantot parādnieki, lai ar fiktīvu darījumu palīdzību tiktu pie skaidras naudas.

“Protams, pastāv riski, ka joprojām šādus darījumus var mēģināt slēpt un teikt daļēji, ka šāda summa tiek pārskaitīta bezskaidras naudas norēķinos, bet tajā brīdī jau pie analīzes, kad tiek vērtēta fiziska persona, tiks ņemts vērā – ja pārdevis nekustamo īpašumu, tad varēja būt tāda summa, kāda pārskaitīta caur bezskaidras naudas norēķiniem un tad pārējais kļūst apšaubāms un vērtējams, kur tad persona guvusi šos ieņēmumus,” teic Finanšu ministrijas valsts sekretāra vietniece.

Nekustamo īpašumu kompānijas “Ober Haus” eksperte Kristīne Dubane bija izbrīnīta par tik drastiskiem plāniem un pauda viedokli, ka skaidras naudas ierobežojumi apgrūtinās iedzīvotāju ikdienu, tai skaitā to, kuri gribēs veikt noskatītā īpašuma rezervāciju, piemēram, piektdien vai brīvdienās.

“Slēdzot rokas naudas līgumu, tiek izslēgta skaidra nauda, tas nozīmē, ka ja vakarā aizejat, apskatāt dzīvokli, gribat slēgt līgumu, ja jums vajadzīga banka un ja tā ir sestdiena, svētdien, tas tiešām ir liels ierobežojums. Tad, ja aiz viņa vēl nāk divi vai trīs, tad pārdevējs ir ķīlnieka lomā, jo viņš grib īpašumu pārdot, tad jāgaida pirmdienas rīts, saslēgtu līgumus un visu noformētu,” uzmanību uz šo situāciju vērš Dubane.

Šobrīd nekustamā īpašuma tirgū neesot lielu aizdomīgu darījumu, jo, pirmkārt, naudas atmazgāšanas novēršanas likums paredz ziņot par darījumiem, kas pārsniedz 5000 eiro. Darījumus vairs nenāk slēgt, līdz nesot skaidras naudas čemodānus un netiek arī aktīvi shēmots, slēpjot patieso vērtību – šajā ziņā jau daudz izdarījušas bankas un arī izmaiņas nodokļu likumos.

“Sistēma ļoti stingra. Banku līmenī pamēģiniet skaidru naudu iemaksāt – banka vienmēr prasa pamatojumu, no kurienes, kāpēc. Arī tos pašus līdzekļus, ja tie ir kontā, ja esat saņēmis par pārdošanu īpašumu, lai jūs nopirktu nākošo īpašumu un izskaitītu naudu, banka prasa pamatojumu, kur šo naudu saņēmat, un uz kuriem pārskaitījāt,” norāda nekustamo īpašumu kompānijas eksperte.

Tikmēr finanšu lietās pieredzējis advokāts Jānis Zelmenis skaidras naudas ierobežojumus uztver ar dalītām jūtām: "Ir modernais uzstādījums cīnīties ar ēnu ekonomiku, it kā dzīvo tajā skaidrajā naudā, bet tik pat svarīgi ir arī garantētās cilvēka tiesības būt neatkarīgam no valsts arī dzīvo skaidrā naudā."

Analīzei gan nebūtu jābūt bāzētai jūtās, bet drīzāk aplēst, cik ieguldītais darbs un resurss attaisno gala mērķi, vai tiešām aizliedzot lietoto auto tirdzniecību virs 1500 eiro, vai tas dos būtisku revolucionāru izrāvienu ar ēnu ekonomiku, kurā pamatā ir PVN plaīsa 300 miljonu eiro apjomā.

"Vai tas ir tas, kur VID vispār vajadzētu tērēt savus resursus. Es godīgi sakot, uzskatu, par valstisku izvēli, pareizu būtu iet pakaj "lielajām zivīm"," uzskata Zelmenis.

Ieviešot šīs izmaiņas, ministrija 2019. gada budžetā plāno iekasēt 675 000 eiro, bet nākamajos gados – 900 000 eiro. Netiešais guvums varētu būt vēl lielāks. Skaidras naudas ierobežojumi ir noteikti 17 no 28 Eiropas Savienības dalībvalstīm, tiesa, tie atšķiras – dažās valstīs tie attiecas tikai uz kredītiestādēm, bet citās – tikai uz fiziskām personām. Bet ierobežojumu nav 11 valstīs, to vidū Lietuvā un Igaunijā.

Latvijā plānotie ierobežojumi, ja tos apstiprinās arī Saeima, būs vieni no stingrākajiem. Ja cilvēkiem sanāks nejauši pārkāpt noteikto robežu, VID pārstāve norāda, ka darījumā ar juridiskām personām atbildība jāuzņemas tai. "Ir svarīgi juridiskās personas vēlme vai pienākums nepieņemt skaidras naudas darījumu, jo tanī mirklī, kad fiziska persona ir darījumā iesaistījusies, un skaidro naudu pieņēmusi, tad arī ir atbildīgs par to, ka ar šādu darījumu veicis, juridiskai personai būs tanī mirklī jāmaksā soda naudas," saka Pelēkā.

Ekspertiem māc šaubas, vai Latvijas sabiedrība tiešām gatava bezskaidrai naudā, ja pat Darba likums joprojām paredz, ka "Darba samaksa aprēķināma un izmaksājama skaidrā naudā. Darba devējam ir tiesības izmaksāt darba samaksu bezskaidrā naudā ar pārskaitījumu tikai tad, ja darbinieks un darba devējs par to ir noteikti vienojušies".

Finanšu ministrija, nevalstisko organizāciju mudināta, tikai tagad sāk domāt šos uzstādījumus mainīt vietām. Lai arī 95% strādājošiem jau ir konti bankās un norma šoku neradītu, tomēr nolemts papētīt, kā labāk izdarīt, jo tas var atsaukties uz lauku ļaudīm ar zemiem ienākumiem. Varētu paredzēt iespēju algu izmaksu arī skaidrā naudā, piemēram, tāpēc, ka ne vienmēr visos reģionos pieejamas banku filiāles, bankomāti.

"Šeit arī ir diskutabls šis jautājums, jo no otras puses tika minēts, ka tas tomēr rada slogu darba devējam, ja tiek pieņemts, ka viņa atmaksā izdevumus par konta esamību, vai arī iedzīvotājiem, kuriem pie maziem ienākumiem, protams, katras izmaksas jāvērtē," saka Finanšu ministrijas valsts sekretāra vietniece.

Jautājumu plānots skatīt ēnu ekonomikas padomē, bet likuma grozījumus būs jāvirza labklājības ministrijai.